

FESTA FATTA IN ROMA ¹...

РИМСЬКІ УРОЧИСТОСТІ НА ЧЕШТЬ ПОЛЬСЬКИХ ВАЗІВ ЗА ПАНУВАННЯ ВЛАДИСЛАВА ІV

Ганна Осецька-Самсонович

Барокові світські й сакральні урочистості відіграли велику роль в історії Риму XVII ст. Вони впливали на ритм життя його мешканців, вигляд вулиць і площ, сприяли економічній стабілізації, адже до такого роду заходів залучалися сотні ремісників та митців, що репрезентували різні галузі мистецтва.

Нагод для святкування було багато: урочистості Ювілейного року, папські володіння, канонізації й беатифікації, костьольні свята, урочисті меси, здобуття перемог над невірними, прибуття іноземних посольств, коронації та упокоєння європейських монархів та їхніх близьких, а також костьольних достойників, народження наступників трону, нарешті – карнавал або закінчення моровиці. Упродовж XVII ст. у костьолах, на вулицях і площах Вічного міста відбулося понад 300 важливих театралізованих імпрез та низка скромніших видовищ, організованих і фінансованих папським Римським двором, місцевою аристократією, посольствами або представниками європейських правителів, релігійними братствами та громадами різних народів, що мешкали у Римі. Більшість урочистостей висвітлено у друкованих і рукописних повідомленнях, щоденниках та рідше іконографічних творах. Найбільшою причиною були різні т. зв. апарати, відповідні декорації, дорогі паратеатральні машини й піротехнічні засоби, за допомогою яких створювалися багатогдинні вистави, що в них брали участь майже всі мешканці міста – від представників папського двору до плебсу, що очікував на милостиню.

Хоча у XVII ст. Рим поступово втрачав своє економічне й політичне значення, він залишався метрополією всіх християнських народів. Тут мешкали тисячі іноземців, що зосереджувалися навколо національних церков, які відігравали роль важливих

релігійно-політичних осередків, європейські монархи тримали тут своїх послів або принаймні агентів чи резидентів; щороку, а особливо з нагоди Ювілейного року, прибували до Риму юрми паломників. Завдяки папській дипломатичній службі та пошті, що чітко функціонували, інформація про римські події дуже швидко поширювалася по всій Європі. Церква та європейські двори, а також місцева аристократія використовували Вічне місто як величезну театральну сцену, з якої демонстрували *urbi et orbi* (містові і світові. – *лат.*) свою могутність, багатство, витончені смаки, політичні уподобання, симпатії та упередження, що часто були відгомном тодішньої історії континенту. Завдяки цьому Рим повернув собі становище *umbiculus mundi* (пупа землі. – *лат.*) у фіктивному світі, створеному бароковою *festi romana* ².

За панування Владислава IV (1632–1648) у Римі відбувалися урочисті заходи, присвячені політичним і військовим успіхам короля, а також на честь його найближчих родичів. Збережена інформація про них і досі не була опрацьована і висвітлена у спеціальній літературі ³. Здійснити спробу відновлення сценаріїв цих урочистостей дозволяють іконографічні джерела та відносно багаті архівні матеріали. Окрім щоденника Джацінта Джильї, написаного впродовж 1608–1670 років ⁴, надзвичайно цінні відомості містять рукописні «*Avvisi di Roma*» (Повідомлення з Риму) та друковані «*Avvisi a stampa*» (Повідомлення для преси). «*Avvisi di Roma*» були адресовані невеликому колу читачів. Редаговані папськими секретарями, вони мали вигляд окремих аркушів з датою, що описували життя папського двору й міста, а також містили важливі новини з погляду Апостольської столиці, переважно про політичні події, з усієї Італії та Європи, які надходили з нунціатур

та від різних агентур. Ці аркуші збиралися потім у фоліанти найчастіше за роками. У Ватиканській апостольській бібліотеці (*Biblioteca Apostolica Vaticana*) та в Корсиніанській бібліотеці (*Biblioteca Corsiniana*) Риму збереглося в різному стані кілька десятків томів, написаних у досліджуваний період, тобто за понтифікату Урбана VIII (1623–1644) та Іннокентія X (1644–1655). Натомість «*Avvisi a stampa*» були на зразок друкованих летючок, на яких повідомлялося про варті уваги римські та інші події, що цікавили ширші кола читачів, наприклад, про переможні битви з невірними. Схема «*Avvisi a stampa*» усталилася ще в XVI ст. Вони обов'язково мали фронтисписи з детальною назвою, місцем, датою видання та прізвищем видавця, далі була присвята, а потім саме повідомлення, що зрідка супроводжувалося ілюстраціями. Наклад друкованих повідомлень (*avvisi*), що сягав часом кількох сотень примірників, залежав від зацікавленень римлян, яких на той час було приблизно 60–120 тис.⁵

На момент обрання Владислав IV (іл. 1), нащадок П'ястів, Ягеллонів, Вазів і Габсбургів, володар, хоча й виборний, Польщі й Литви, титулований королем Шведів, Готів і Вандалів, відомий був у Римі з «*Avvisi a stampa*» як син завойовника Смоленська та як переможець турків під Хотиним⁶ (останню перемогу королеви приписували майже в усій Європі). Популярності Владислава Зигмунда посприяв також його візит до Риму на зламі 1624–1625 років, відомий за нотатками, залишеними особою із його супроводу⁷. Тож нічого дивного, що обрання Вази на трон Речі Посполитої викликало у Римі велике задоволення, тим більше що його кандидатуру підтримував сам Урбан VIII⁸. На жаль, Джильї у своїх мемуарах лише згадує про урочистості, ілюмінації та феєрверки, що відбувалися в Римі протягом кількох днів, починаючи з 4 грудня 1632 року, а отже, невдовзі після формальної інаугурації на честь сходження на престол, яка відбулася 14 листопада. Не залишилося жодного друкованого повідомлення про цю подію, «*Avvisi di Roma*» містять лише коротку інформацію, датовану січнем 1633 року, про закінчення про-

цедури обрання, коронацію в Кракові та про очікування війни з Москвою⁹. Відомі нам з праці Станіслава Яницького фрагменти недоступної нині рукописної хроніки з парафії св. Станіслава в Римі підтверджують, що обрання Владислава IV відзначалося дуже урочисто. Відправлено подячну службу за участі кардинальської колегії, а увечері під залпи мортир і звуки труб відбувся феєрверк перед оздобленим «королівською цифрою», багато освітленим «госпіціумом» та ілюмінованими сусідніми будинками¹⁰.

Через рік, 27 листопада 1633 року, відбувся урочистий в'їзд до Риму Єжи Оссолінського, надзвичайного посла Владислава IV до Урбана VIII. Бучне прибуття й понад місячне перебування Оссолінського у Вічному місті стали значною політичною і громадською подією, про що суголосно повідомили всі збережені джерела: відомі в літературі окресленої теми три друковані *avvisi*, два з яких італійською мовою¹¹ і одне у польському перекладі¹²; інформація, уміщена в «*Gazette de France*»¹³, щоденник Пйотра Даниловича¹⁴ і, нарешті, цикл офортів Стефано делла Белла (іл. 2).

Прибуттю Оссолінського відведено у спеціальній літературі багато місця. В опублікованій 1996 року розвідці Томаша Маковського, що містить повну бібліографію з цієї тематики та перелік іконографічних джерел, ретельно відтворено детальний сценарій в'їзду та заходів, які його супроводжували¹⁵. Для Маковського залишилася невідомою тільки інформація зі щоденника Джильї¹⁶ та з «*Avvisi di Roma*»¹⁷, що, хай і не містить якихось нових деталей, але є цінним доповненням до згаданих джерел. Ці описи урочистого в'їзду польського посла [від Вілли Джулія через *Porta del Popolo* (Браму народу) до багато оздобленої резиденції на *Trinità dei Monti* та не менш пишного проїзду 6 грудня на консисторію до Ватиканського палацу є значно суб'єктивнішими і менш офіційними. В них звернено увагу передусім на екзотичну розкіш коштовного вбрання членів почту, його оригінальність, елегантність та багатство, а також на упряж і сідла красенів-коней, ведених татарами й вірменами, врешті, на дорогі опони верблюдів. Обидва хроністи захоплено згадують

про дві загублені кінські золоті підкови і розірвану щирозлоту зброю коня Добеслава Цеклінського, що луснула й розлетілася в натовп. Ці дуже ефектні події стали згодом джерелом легенд про надзвичайне багатство Речі Посполитої. Помпезність кожного в'їзду іноземного посольства до Риму свідчила про значення монарха й держави, про що вісті розходилися по всій Європі. В'їзд Оссолінського був, без сумніву, найбільш приголомшливим «польським» видовищем, яке побачив Рим до віденської перемоги і, безсумнівно, найуспішнішою популяризацією як Речі Посполитої, так і Владислава IV.

Ще під час перебування Оссолінського в Римі «*Avvisi di Roma*» (починаючи з листопада 1633 року) повідомляли про приїзд до Італії молодшого брата Владислава IV – Александра Кароля Вази, котрий як офіційний гість Урбана VIII мав намір пробути у Римі протягом всього часу проведення карнавалу¹⁸. 1633 року був для Барберіні мало успішним. Зростала роль Габсбургів і значення єзуїтів, а процес над Галілеєм та його осудження збільшив коло тих, хто недоброзичливо ставився до Папи та його наближених. Щоб пом'якшити ситуацію і покращити настрої підданих, карнавал 1634 року вирішили провести з особливою вишуканістю¹⁹. Власне, приводом до цього послужив візит, що розпочався 3 січня Александра Кароля Вази, брата короля Владислава IV, який нещодавно вразив Рим багатством посольства. Польського королевича вшанували в особливий спосіб. Кардинал Франческо Барберіні поставив на його честь *dramma in musica* під назвою «*Il Sant'Alessio*», а кардинал Антоніо Барберіні організував *Giostra del Saracino* (турнір Сарацина) на Piazza Navona. Перебуванню в Римі Александра Кароля, який виявився особою ексцентричною та химерною і дуже болісно (як і всі Вази, позбавлені спадкоємності трону) сприймав питання свого походження, присвячено аж дванадцять нотаток у «*Avvisi di Roma*»²⁰. Королевич вирішив, однак, що йому не забезпечили гідної його особи резиденції, і в спілкуванні з кардиналами не дотримувався відповідного етикету та неналежно попрощався з ними, несподівано залишивши Рим 23 січня – за місяць

до закінчення запланованого терміну. Втім, 19 січня Александр Кароль встиг подивитися *dramma in musica* «*Il Sant'Alessio*»²¹, але зігнував присвячений йому турнір, що мав відбутися за кілька днів, в останню суботу карнавалу – 25 лютого на Piazza Navona.

Прем'єра згаданої драми з лібрето Джуліо Роспільйозі (майбутнього Папи Климентія IX) і музикою Стефано Ланді відбулася під час карнавалу 1632 року з дуже скромними декораціями²². Вона стала важливою подією в історії римського барокового театру, в оновленій версії зі зміненою сценографією її було поставлено у січні 1634 року у тимчасовій театральній залі «*Palazzo della Cancelleria*». Завдяки збереженому лібрето з вісьмома ілюстраціями-гравюрами Франсуа Коліньона²³, цю п'єсу у спеціальній літературі описано порівняно добре²⁴. Отже, виставу на честь польського королевича перероблено було у такий спосіб: доповнено новим прологом і двома інтермедіями, а також дещо змінено зміст однієї зі сцен²⁵. Повторена кілька разів під час карнавалу 1634 року, вона стала значною художньою подією. Проте нас цікавлять не нюанси її поетичного тексту чи видовищність сценографії, а приховані у новій версії лібрето політичні алюзії, що стосуються як противників Папи, так і короля Владислава IV.

Пролог, що традиційно зображав актуальні питання громадсько-політичного життя, у новій версії²⁶ було розпочато ефектною появою алегоричної постаті богині Роми, одягненої в античні обладунки. Її опустили на сцену у величезному вінку з лицарського спорядження й воєнних трофеїв (іл. 3)²⁷. Богиня уособлювала не лише античний, а й тогочасний, папський Рим. Біля її ніг з'явився хор з восьми закутих у кайдани невільників у фантастичних костюмах, що представляли різні, очевидно, ворожі християнству народи. Вони вихваляли чесноти королевича-пілігрима та виражали загальну радість з приводу його прибуття до Вічного міста, згадували також Владислава IV, героїчного переможця язичників. Після славословних пісень Рома вирішує представити перед достойним гостем історію християнського героя. Вона заявляє,

що більше не має наміру бути суворою володаркою, а прагне правити м'яко та справедливо – за умови цілковитої покори й послуху підданих – і наказує звільнити невільників. Пролог адресувався не лише тим, хто вважав суд над Галілеєм плямою на честі понтифікату, а й Владиславові IV, який, попри різні декларації, намагався виступати на захист ученого, виявляв надмірну релігійну толерантність і схильність до примирення з православ'ям. Слова Роми можна було сприймати як «погрозу пальцем» у бік Речі Посполитої у зв'язку з новим проектом антитурецької ліги, відкрито підтримуваного Папою. Таке прочитання прологу підтверджують інші зміни тексту, зокрема, внесені до третього акту драми. У п'ятій сцені, доданій до нової версії цього акту, серед хмар з'являється постать Релігії у чернечій рясі з хрестом у руці (іл. 4) ²⁸. Провіщаючи близьку канонізацію Алексія, Релігія заявляє, що незабаром вирушить до певного монастиря при костьолі св. Войцеха-Мученика, патрона Королівства Польського, тобто до Речі Посполитої, щоб проповідувати справжню віру. Це було досить рішуче послання, яке мало на меті довести, що лише християнська, покірنا Річ Посполита, згідна з папським Римом, може успішно боротися проти невірних в ім'я святої віри.

Негайна публікація лібрето поновленої драми, яка з'явилася вже в липні 1634 року, зменшила кількість критичних висловів на адресу Папи та його оточення ²⁹. Можна припустити, що саме це папське «попередження» додало рішучості розлюченому Александру Каролеві Вазі раніше залишити Рим.

Попри його відсутність, *Giostra del Saracino* (турнір Сарацина) на Piazza Navona, підготовка до якого вже активно провадилася, відбувся у запланований час. Турнір, організований на честь польського королевича Антоніо Барберіні та спорідненим із ним родом Коллонів, сучасники назвали одним із найкращих та найдорожчих у Римі нових часів, його вартість сягнула астрономічної суми 60 тис. скудо ³⁰. Про турнір Сарацина збереглися багаті архівні й іконографічні матеріали: друкований опис

авторства Гвідо Бентівольйо, видатного історіографа й літератора, виданий у друкарні Вітале Маскарді 1634 р. та оздоблений 12 гравюрами Франсуа Коліньйона за композицією Андреа Саккі ³¹ (іл. 5, 7–9) – вони репрезентували перебіг видовища та попередню імпрезу; збереглося також олійна картина турнірного театру на Piazza Navona роботи Андреа Саккі, Філіппо Гальярді і Манчолі (іл. 6) та картина невідомого автора, виконана змішаною технікою на пергаменті. Розповідь про турнір містить щоденник Джацінта Джильї ³², детальний опис імпрези подається також в «*Avvisi di Roma*» ³³.

У підготовці видовища взяло участь багато артистів. Правила змагання розробив знавець турнірних кодексів брат Гвідо, маркіз Корнеліо Бентівольйо, який у ролі церемоніймейстера вів змагання і став їхнім головним героєм. Флувіо Тесті, Франческо Каetano і Дзонго Ондадеї скомпонували тексти сонетів і мотто ³⁴. Художнє оформлення, проект дерев'яної театральної зали та рухомих машин, які публіка визнала апофеозом видовища, були витвором Франческо Гвітті ³⁵.

Турніру передувал бенкет у палаці Магалотті. До зали спочатку в'їхала самохідна машина у формі золотистого воза, якого тягнув великий орел, осідланий крилатою постаттю, що персоніфікувала Славу (іл. 5). Потім оголосили «статті», тобто правила турніру, а також визначили кількість учасників (24 – поділені на шість команд) та мету змагання, яка полягала у демонстрації влучності кидання вершиками на повному ході двох чи трьох списів у ляльку Сарацина. Місцем лицарських змагань була обрана Piazza Navona, де з часу цезаря Доміціана традиційно відбувалися спортивні видовища, а в нову епоху організовували турніри, каруселі та Великодні процесії ³⁶. Завдяки згаданим джерельним та іконографічним матеріалам можемо сьогодні відтворити окремі елементи видовища, театр на Piazza Navona, заповнений різнобарвним тлумом глядачів, і фантастичні костюми учасників турніру. Побудований Гвітті турнірний театр (іл. 6), що зайняв майже 2/3 площі, всередині мав

форму восьмикутника, а зовні був прямокутним з двома входами з коротших боків. З боку нинішнього костюлу святої Аґнеси в Аґоне зведено глядацьку залу для римської аристократії, посередині якої на підвищенні містилася ложа для дам. Сектори в цьому крилі були багато оздоблені й накріті навісами для захисту глядачів від уламків списів. У центральній частині поля зробили місце для змагання, що позначав шлях руху вершника. На рівні ляльки Сарацина побудували спеціальну ложу (теж із навісом) для суддів.

Видовище почалося пізно пополудні. Перед заповненими вщерть трибунами з'явився почет маркіза Бентівольйо, а за ним кольорова вервечка лицарів на конях у супроводі герольдів, секундантив і пажів. У всіх повідомленнях багато місця відведено докладному описові їхніх костюмів. Члени кожної команди були вбрані однаково, дуже коштовно, просто казково, репрезентували «єгипетський», «античний» або «середньовічний» стиль, що були вигадані проєктантами і свідчили про багатства власників (іл. 7). Коли всі зібралися на полі змагання, маркіз Бентівольйо перший проїхав іподромом і, демонструючи неабияку влучність, встромив три списи у ляльку Сарацина. Його досягнення намагалася повторити решта учасників змагання. Видовище тривало аж до півночі, а коли визначили переможця, залпи мортир провістили появу самохідних машин у вигляді корабля і галери (іл. 8, 9), що при запалених факелах проїхали довкола площі змагання. На палубі великого, оздобленого золотими й срібними орнаментами, рясно освітленого, дерев'яного корабля в'їхав Вах в оточенні сатирів, німф і пастухів, що грали й співали. Ілюзію того, що він пливе повноводим морем, посилювали вітрила, які то піднімались, то опускалися, а ще дерев'яні, мальовані хвилі, які прикривали механізми, що рухали машину. Поруч із кораблем подібним чином «пливла» галера, на якій грали і співали німфи з пастухами, а моряки рухали веслами. Наступного дня використані у турнірі машини проїхали, на втіху плебсові *via del Corso* й ніхто вже не мав сумніву, що імпреза здивувала увесь Рим³⁷.

У турнірі, присвяченому молодому Вазі,

не було польських акцентів, він був просто вишуканою розвагою на честь особливого гостя, якого, втім, не було серед почесних глядачів. Однак, за іронією долі, у свідомості римлян і в тогочасних повідомленнях, як і в усій більш пізній літературі, турнір Сарацина завше пов'язувався з особою польського королевича, котрий *nota bene* невдовзі у віці 21 року помер від віспи³⁸.

Неприємне враження, яке залишив після себе Александр Кароль, розвіяли донесення про перемоги польських військ на Сході. Опис урочистостей, організованих із цього приводу в Римі 8 травня 1634 року, містить друковане повідомлення (*avvisi*), в якому Вірджіліо Паріджі опублікував звіт про здобуття обложеного польськими військами Смоленська в лютому 1634 року та про пізніший розгром турків на Волині гетьманом Станіславом Конецьпольським³⁹. Хоча сам Папа перебував у Кастель Ґандольфо, він доручив своєму поштові взяти участь у службі, відправленій у костюлі св. Станіслава. На ній була присутня уся кардинальська колегія, єпископи, прелати, римський резидент Владислава IV, Джованні Доменіко Орсі, римські й польські аристократи та представники іноземних посольств. Протягом кількох вечорів відбувалися піротехнічні видовища під залпи з мушкетів, звуки труб та бій барабанів перед ілюмінованими свічками й факелами резиденціями багатьох поляків, зокрема руського воєводи Станіслава Любомирського, та перед ілюмінованою польською святинею. За видовищем захоплено спостерігав зацікавлений натовп, радісно волаючи: «Viva Polonia».

Наступна інформація про польський «фест», влаштований у Римі, датована вже 1640 роком. Новина про народження 1 квітня Зигмунда Казимира Вази, первістка Владислава IV і Цецилії Ренати, дійшла до Риму 2 травня, у переддень свята Віднайдення Святого Хреста, що, на думку Папи, було доброю прикметою, яка передрікала королевичеві славу захисника християнства⁴⁰. Урочистості, які протягом п'яти днів відбувалися на вулицях і площах Вічного міста, описані в «*Avvisi di Roma*»⁴¹ та в щоденнику Джацінта Джилі⁴². Зберігся також друкований звіт «римського тріумфу»,

влаштованого біля Капітолію, Пйотра Цисвіцького, написаний італійською мовою, а потім перекладений польською ⁴³.

Урочистості розпочалися в неділю 17 червня Службою Божою в костьолі св. Станіслава, яку відправив жмудський єпископ Єжи Тишкевич. У Службі взяли участь кардинали, абат Орсі, численна польська шляхта й багато достойних іноземців. «Вишукану проповідь» латиною прочитав Казимир Флоріан Чарторийський (майбутній примас, який саме тоді отримав у Римі титул доктора теології та філософії ⁴⁴). Уміщена в «*Avvisi di Roma*» інформація, однак, не подає відомостей про декор костьолу.

Того самого вечора перед ілюмінованою резиденцією абата Орсі, неподалік від *Piazza del Popolo*, лунали звуки труб і барабанів, а на підвищенні стояли дві піротехнічні машини, які вистрілили в кульмінаційний момент. Вони персоніфікували Дунай і Дніпро, що спочивають серед лицарських обладунків та воєнних трофеїв. Обидві річки, що обрамляли тодішню Польщу, на думку авторів «*Avvisi*», належали до Імперії – країни матері королевича та східних рубежів Речі Посполитої. Наступного вечора на вулиці Ріпетта абат Орсі наказав звести ложу, накриту золотим полотном, підбитим темно-блакитною гладінню, оздобленою гербами Владислава IV і Цецилії Ренати. З цього підвищення запрошені гості спостерігали за перегонами вершників, одягнених у костюми давніх римлян і варварів, за якими біг натовп черні. Третього дня урочистості продовжилися перед резиденцією Орсі, де вже інші піротехнічні пристрої у вигляді жіночих постатей в обладунках персоніфікували Німеччину й Польщу, що впиралися ногами в трофеї. Польща в костюмі Амазонки тримала у правій руці сагайдак, у лівій – лук, до її пояса була прикріплена шабля. Наступного дня на тому самому місці відбувся черговий піротехнічний спектакль. Дві жіночі постаті цього разу символізували австрійський і польський королівські роди. Перша була одягнена в королівський плащ, мала корону і тримала скіпетр, біля її ніг лежали лицарські обладунки. Друга – також була у плащі, з королівськими клейнодами, вона топтала трупи татар і воєнні трофеї,

що, на думку автора, були представлені надзвичайно живописно ⁴⁵. Ці видовища мали значний політичний підтекст – вони підкреслювали зв'язок Габсбургів і Вазів, двох хоробрих, могутніх родів, нащадком яких став королевич, що забезпечував продовження династії.

Феєрверки спалахували перед палацом Орсі ще два дні. У неділю та понеділок вони відбувалися також перед ілюмінованими палацами кардинала Козіма де Торреза, протектора Речі Посполитої, та кардинала Антоніо Санта Кроче, співпротектора Корони Польської (обидва були нунціями в Польщі: Торрез у 1621–1622, а Санта Кроче у 1627–1630 роках), освітлені були також резиденції послів цісаря, короля Іспанії і великого князя Тоскани та багатьох римських аристократів ⁴⁶.

Згадувані вище піротехнічні машини були найбільш очікуваними елементами видовищ, організованих з приводу таких радісних подій, як коронація чи народження наступника трону. Вони були не звичними тоді штучними вогнями, а справжніми витворами піротехнічного мистецтва, яке в XVII ст. дуже розвинулося, ним займалися видатні актори на чолі з Джан Лоренцо Берніні. Така машина складалася з вогнестійкої основи, на якій встановлювався власне піротехнічний пристрій, виконаний зі склеєного паперу або дерева, у формі гори, вежі, корабля, людської чи звіриної постаті, всередині якої розміщала велика ракета з порохом, що складався із суміші різних складників. Суміш могла вибухати від запалювального ґноту одночасно або по черзі, коли у ній використовувався матеріал з різною вибуховою температурою. Відповідні субстанції дозволяли отримати цілу гаму барв вогню, що розпорошувався у визначених напрямках. Колористична композиція і розрахунок сили детонації субстанцій залежали від винахідливості та майстерності піротехніка. Найскладніші машини могли перетворюватися: спочатку вибухала одна, всередині якої, відповідно захищена від вогню, було заховано другу. Дуже популярними були також т. зв. жірандолі – нанизані на дроти ракети горіли й крутилися (завдяки силі віддачі) одночасно ⁴⁷.

Незалежно від видовищ, влаштованих абатом Орсі, 18 червня Пйотр Цисвіцький, познанський схоластик і королівський секретар, що мешкав у Римі⁴⁸, організував чотириденні урочистості на честь королеви за власний кошт. Вони відбувалися на площі біля підніжжя Капітолію поблизу його резиденції, про що відомо завдяки згаданім друкованим «*Avvisi a stampa*»⁴⁹. Організатором цих урочистостей був мало відомий поляк Анджей Валькович Радзешовський, що оселився в Римі. Знаємо лише, що він пошлюбив арагонську принцесу Марію де Кардона, надмогильний камінь якої лежить у римському костьолі св. Станіслава⁵⁰. На площі було встановлено 500 ліхтарів, оздоблених гербами Владислава IV, польським орлом, литовською погонею, шведськими коронами і левами, свічі горіли також у вікнах навколишніх будинків і палаців. Перед яскраво освітленою і оздобленою килимами резиденцією Цисвіцького поставили фонтан з вином замість води, що викликало захоплені вівати на честь Польщі, королеви і організатора заходу. Тлум заповнював усю площу біля підніжжя Капітолію, навколишні вулиці та площу на самій горі і сходи, що вели до костьола св. Марії Аракоелі. Урочистості супроводжувалися музикою і залпами з мортир⁵¹.

Посередині площі, біля підніжжя Капітолію, на квадратному стовпі заввишки близько 2 м, було розташовано найголовнішу річ видовища – піротехнічну машину у формі пшеничного снопа, до якого було прив'язано двох військовополонених (очевидно, московського й турецького) (іл. 10). Над снопом височів великий білий орел з короною і розпростертими крилами, який роздирав пазурами османський півмісяць. Вигляд цієї машини відомий за ілюстрацією Мікеланджело Партичелло, доданої до італійської версії повідомлення. Спектакль розпочався понадгодинним феєрверком у вигляді жирандолі, що утворила вируючу корону орла. Після чого, напевно, машина вистрілила – автор опису, на жаль, повідомляє лише, що там було показано й інші видовища, які він оминув у своєму короткому описі. На стовпі з кожного боку було написано панегірики, що про-

рочили королевичеві чудове майбутнє як продовжувача великої справи свого героїчного батька, погромника турків і Москви. Зигмунд Казимир порівнювався із Геркулесом, який має в ім'я християнства знищити «змія схизми та єресі»⁵². Автором написів був, очевидно, сам Цисвіцький, адже їхній зміст відповідав королівській пропаганді й великим династичним сподіванням щодо наступника трону.

8 травня 1644 року у костьолі св. Станіслава відзначали перемогу польських військ над татарами під Охматовим. Про цю подію написав Антоніо Герарді у друкованому *avviso*, присвяченому протекторові Речі Посполитої Джуліо Савелі⁵³. У костьолі було відправлено подячну Службу і відспівано «*Te Deum*». Таку лаконічну інформацію подає «*Avvisi di Roma*» від 14 травня того року⁵⁴. Служба була дуже скромною через жалобу за померлою Цецилією Ренатою.

Новина про передчасну смерть королеви у Вільні (24 березня) після народження мертвої дочки, дійшла до Риму 14 квітня 1644 року⁵⁵. «*Avvisi di Roma*», (травень 1644) повідомили про співчуття, висловлені навзаєм Фердинандом III і Владиславом IV, та про жалобу, оголошену у Варшаві й Відні. Натомість нотатка від 18 червня коротко інформує про траурні відправи, що відбулися 11 червня у костьолі св. Станіслава у Римі⁵⁶.

Докладний опис цієї урочистості, вбрання костьола та *castrum doloris* подає друковане повідомлення Антоніо Герарді⁵⁷. У слові (присвяченому Янові Казимежу Вазі) було згадано обставини смерті 34 річної королеви та особу Яна «Собіпана» Замойського, калуського старости, котрий у римському «*Teatro del Mondo*» забавив віддати останню шану королеві, яка відзначалася рідкісними чеснотами і яку любив увесь народ. Названо було також творця траурного вбрання святині – Джованні Батісту Маньйо, званого Моденьйо, архітектора і художника, що спеціалізувався на таких декораціях⁵⁸. У кінці повідомлялося про публікацію проекту «жалобної машини», але його не було додано до тексту. Літографія Себастьяна Вуймона,

що представляє *castrum doloris* Цецилії Ренати за проектом італійського митця, збереглася у Паризькій національній бібліотеці (іл. 11)⁵⁹.

Фасад костюлу прикрашав цісарський герб з великою короною, обрамлений жалобними написами, герб підтримували два скелети у натуральну величину. Нижче в оздобленому картуші на чорному тлі виднівся напис золотими літерами, який повідомляв, що калуський староста Ян Замойський у такий спосіб віддає останню шану померлій королеві⁶⁰. Вхід до костюлу було завішено драпіруванням чорною тканиною.

Посередині костюлу височіла *castrum doloris* (іл. 11). Її основу становив цоколь на плані восьмикутника, зроблений під сірий африканський мармур, на якому стояв нижчий цоколь, пофарбований у бронзовий колір. По його кутках було розміщено вісім великих волют, також бронзових, оздоблених позолотою. Між парами волют стояли чотири алегоричні постаті бронзового кольору у натуральну величину, що представляли чесноти померлої, під ними були написи: Справедливість, Розсудливість, Сила та Поміркованість. Між волютами по боках катафалку розташовувалися дві великі овальні рельєфні композиції: на одній виднівся Фенікс, який відроджувався на другій – ангел серед райських дерев, званий Райським птахом, невтомний опікун душ у раю. Волюти, приставлені до восьмикутного стрижня конструкції, підпирали спрощене балочне перекриття, яке опоясувала чергова жалобна стрічка-напис. Катафалк вінчала п'ятиступенева піраміда, що нагадувала античну, на її верхівці стояла пофарбована під червоний порфір урна. Біля її основи з боку входу було розташовано двоглавого цісарського орла, а з боку вівтаря – срібного польського орла в короні. На урні покоїлися королевська корона і скіпетр. Висота усєї конструкції складала близько 7,2 м. З боку входу, на передній стіні катафалка, в оздобленому обрамленні виднівся напис золотими і срібними літерами, який переконував, що Цецилія Рената царюватиме на небі в нагороду за своє праведне життя⁶¹. Над ним в овалі було розташовано портрет померлої королеви,

багато прикрашений золотом. Увесь катафалк освітлювався численними ліхтарями різної величини, що стояли на цоколі і на сходах піраміди⁶². Повторюване в написах ім'я померлої, Рената, що означає «знову народжена», становило *conchetto* (концепцію) декорації катафалку, яку через багато років Клод Франсуа Менестрьє згадав у своєму творі «Des Décorations Funèbres»... як особливо вдало і гідну наслідування⁶³.

Інтер'єр костюлу було оздоблено скелетами в натуральну величину та в різних позах, що вдало, на думку автора повідомлення, були розміщені, та великими цісарськими гербами й картушами із жалобними написами, прикрашеними фестонами з лаврових листків, гілок мирти й кипариса. У головному вівтарі простір центрального образу покривав чорний оксамит, оздоблений парчею і написом золотими літерами: *Cecylia Renata Królowa Polski*. По його кутках були вишиті золотою ниткою великі герби померлої. Велика кількість свічників стояла на сходах вівтаря, по боках та угорі, звідки світло падало на підвішені там два великі скелети, що справляло враження їх величного піднесення угору разом із картушем, який вони тримали. На картуші, на чорному тлі, було написано, що годі висловити безмежний біль від такої великої втрати. Великі канделябри стояли у різних частинах костюлу, а іззовні його освітлювало багато факелів⁶⁴.

Урочисту жалобну службу, в якій узяла участь папська капела й найвидатніші музиканти папського двору, правив Монсеньйор Маранта, єпископ Джованаччо, а також кардинали Джуліо Савеллі, протектор Королівства Польського, Арачі (?), Гаспаро Матеї та Барберіні (Антоніо чи Франческо). Були присутні також численні прелати, римська і польська шляхта та піддані цісаря, що мешкали в Римі. Жалобне слово, у якому оповідалося про генеалогію та чесноти померлої королеви, виголосив Габріель Бжезінський, доктор права й теології, королівський секретар, автор жалобних латинських написів у костюлі⁶⁵.

Варто детальніше розповісти про творця проекту *castrum doloris* і, вірогідно, жалобного вбрання костюлу. Народжений у Мо-

дені й померлий у Римі Джованні Батіста Маньйо (бл. 1592–1674) належав до мало відомої групи митців – проєктантів урочистих декорацій. Відомо, що з 1634 року він був членом Академії св. Луки, а з 1642 – належав до Конгрегації віртуозів у Пантеоні, брав участь в оздобленні Сикстинської каплиці й палацу Барберіні біля *Quattro Fontane*, а також малював алегоричні картини ⁶⁶, одна з яких, під назвою «Астрономія», зберігається у римській Галереї *Spada* ⁶⁷. Він також був творцем алегоричної арки, поставленої за проєктом Джироламо Ринальдї на Кампо Ваччіно з приводу володінь Інокентія X у листопаді 1644 року. У 1643 році йому доручили виконання катафалка та декорування костюлу св. Луїджі деї Франчезі у зв'язку з жалобною церемонією по смерті Людовика XIII ⁶⁸. Повідомляючи про цю подію, Антоніо Джерарді позитивно оцінив талант митця, особливо його композиції світлотіней, подав детальне описання невідомого з іконографічних джерел *castrum doloris* ⁶⁹. Не підлягає сумніву, що обидва проєкти Маньйо (Магно) відзначалися значною подібністю. Обидва мали восьмикутний цоколь і ступінчасту піраміду вгорі, з королівською короною на верхівці, на обох катафалках були алегоричні постаті тих самих чеснот, із тими самими атрибутами. Різниця полягала в тому, що у французькому костюлі було використано шістнадцять колон, поставлених парами, замість восьми волют, що прикрашали катафалк Цецилії Ренати. Колони оточували вільний простір конструкції, де стояла труна. Дещо різною була й колористика обох реалізацій.

Розташований на фасаді святині напис засвідчує, що Ян «Собіпан» Замоїський був не лише організатором жалобної урочистості Цецилії Ренати, а й покритв витрати на ті костюльні декорації. Саме він запросив Маньйо, якого йому, вірогідно, порекомендували Барберіні, з якими Замоїський у Римі часто контактував ⁷⁰. Очевидно Маньйо, запрошений 1643 року французами для оздоблення урочистої поминальної служби Людовика XIII, а за два роки перед тим – для декору резиденції Барберіні біля *Quattro Fontane*, був митцем, який діяв у

колі меценатів профранцузької орієнтації, наближених до папи.

Владислав IV пережив свою першу дружину на якихось чотири роки (помер 20 травня 1648 року). На жаль, не відомо чи вшанували короля поминальною Службою в Римі. Про такі урочистості не згадує жодне відоме нам архівне джерело, хоча варто припустити, що поляки якось відреагували на смерть свого монарха, адже вони відзначили Службою Божою і феєрверками коронацію його наступника, Яна Казимира.

Римські урочистості на честь Владислава IV та його родини були, ясна річ, скромнішими за грандіозні французькі, іспанські або цісарські видовища, але вони засвідчили польську присутність у Вічному місті. Вони були чудовою рекламою Речі Посполитій, котру, гадаємо, почали сприймати не лише як далеке і дещо екзотичне «передмур'я християнства», але і як велику й відносно багату країну, тривалу складову «цивілізованої Європи».

¹ Досл.: свято, створене в Римі (італ.).

² Carandini S. «Roma. Gran Teatro del Mondo». Festa e società nel XVII secolo // Il Seicento. Documenti e interpretazioni. (Ricerche di storia dell'Arte). – Roma, 1976. – 1/2 – S. 71–80; Diez R. Il trionfo della parola. Studio sulle relazioni di feste nella Roma barocca 1623–1667 («Quaderni di storia della critica e delle poetiche», 10). – Roma, 1986. – S. 57–67; Bindi G. «Roma. Gran Teatro del Mondo». La guerra festeggiata // La Festa a Roma. Dal Rinascimento al 1870, a cura di Marcello Fagiolo. – Roma, 1997. – T. I. – S. 100–102; Fagiolo Dell'Arco M. La Festa come «storia sociale» del barocco // Ibid. – S. 76–80.

³ Серед урочистостей опрацьовані були лише: в'їзд Єжи Оссолінського, обіденційного посла Владислава IV до Урбана VIII (Makowski T. Poselstwo Jerzego Ossolińskiego do Rzymu w roku 1633. – Warszawa, 1966); заходи, пов'язані з перебуванням у Римі брата короля Александра Кароля Вази (пор. примітки 26 і 33) та частково поминальні урочистості після смерті королеви Цецилії Ренати (Fagiolo Dell'Arco M., Carandini S. L'Effimero Barocco. Strutture della festa nella Roma del seicento. – Roma, 1977–1978. – T. I: Catalogo. – S. 128).

⁴ Gigli G. Diario Romano 1608–1670, a cura di Giuseppe Riciotti. – Roma, 1958.

⁵ Bulgarelli S., Bulgarelli T. Il giornalismo a Roma nel Seicento [Avvisi a stampa e periodici italiani conservati nelle biblioteche romane]. – Roma, 1988. – S. II–XIV; Nussdorfer L. Print and Pageantry in Baroque Rome // The Sixteenth Century Journal of Early Modern Studies. – 1998. – № 2. – T. 29. – Summer. – S. 439–453.

Іл. 1. Фламандський художник. Портрет Владислава IV Вази у коронаційному вбранні. Близько 1633 р. Полотно, олія (за: Sztuka dworu Wazów w Polsce. Katalog)

Іл. 3. Франсуа Коліньйон (François Collignon). Ілюстрація до: ІІ. Sant'Alessio. *Dramma musicale...*, пролог, 1634. Бібліотека Чарторийських, Краків

Іл. 4. Франсуа Коліньйон (François Collignon). Ілюстрація до: ІІ. Sant'Alessio. *Dramma musicale...*, акт III, сцена 5, 1634. Бібліотека Чарторийських, Краків

Іл. 5. Франсуа Коліньйон (*François Collignon*). Карета Слави.
Гравюра за композицією Andrea Sacchi. 1634. Forcella

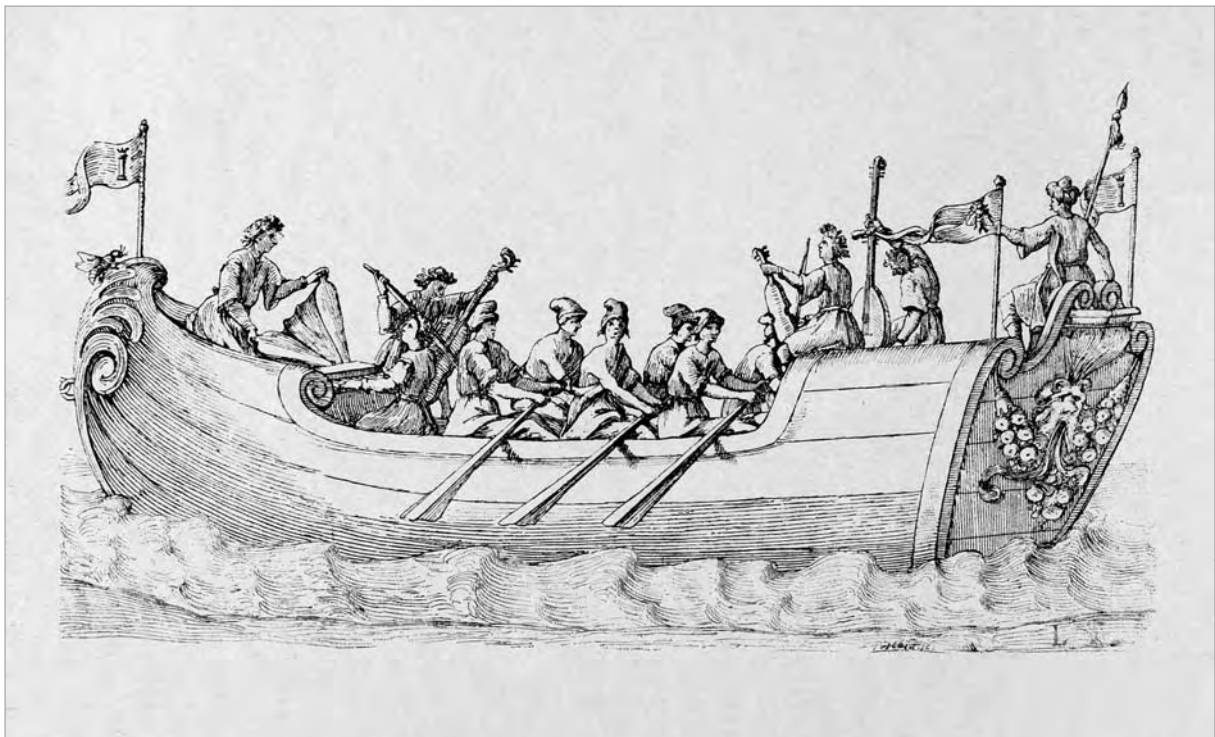
Іл. 7. Франсуа Коліньйон (*François Collignon*). Команда церемоніймейстера (фрагмент).
Гравюра за композицією Andrea Sacchi. 1634. Forcella

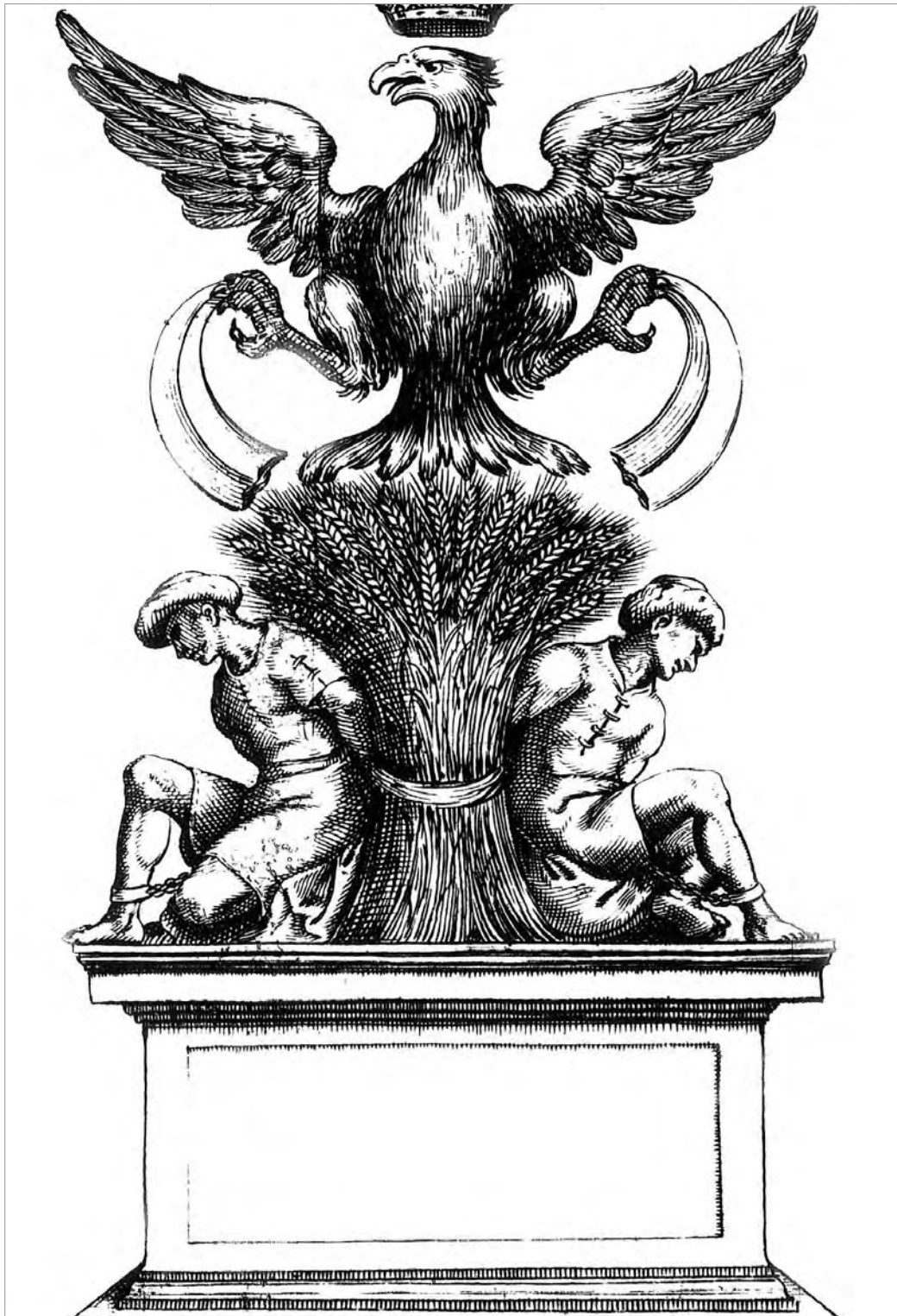
Ил. 6. *Andrea Sacchi, Filippo Gagliardi, Manciola. Festa del Saracino a Piazza Navona, 1634.*
Полотно, олія. Museo di Roma

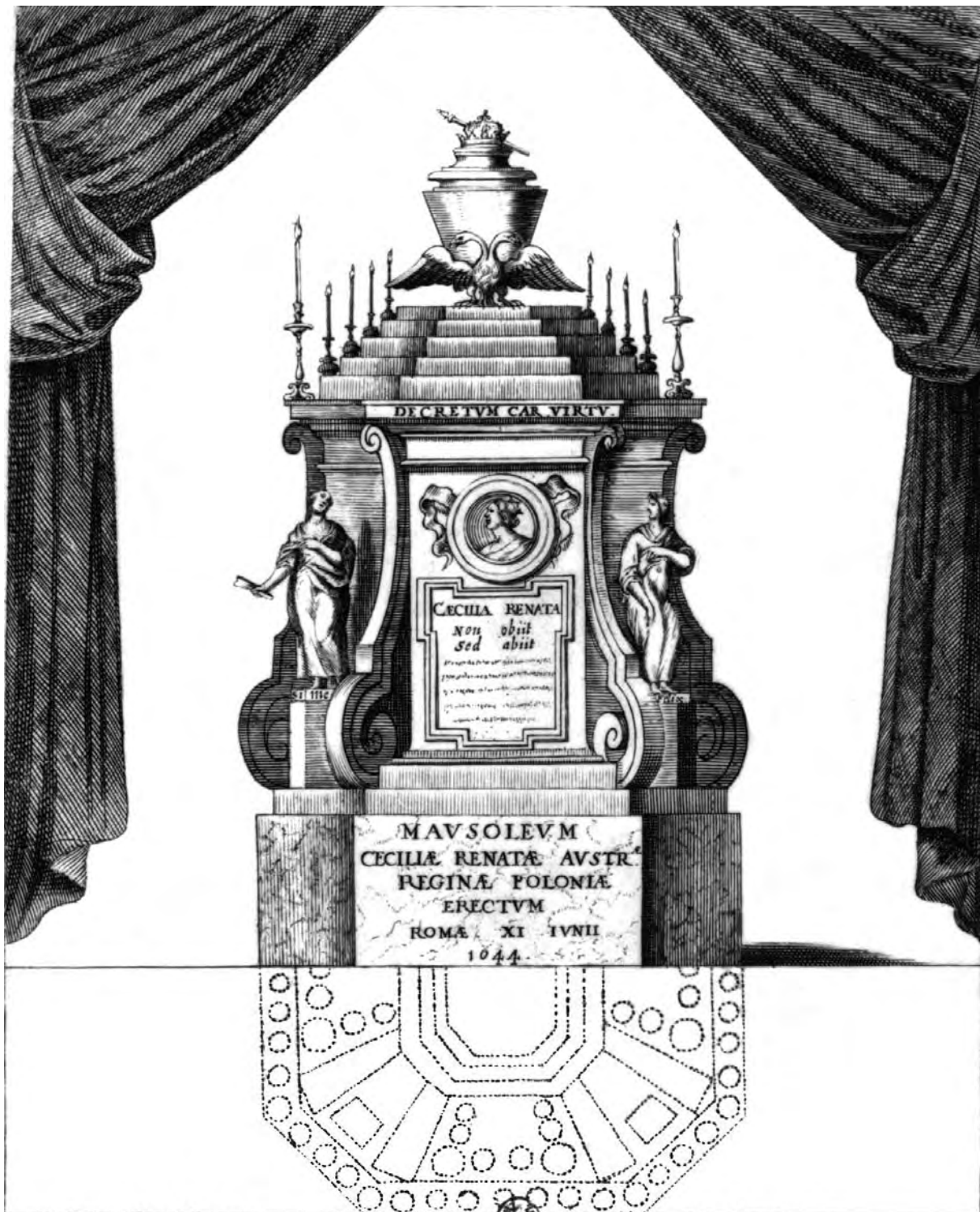
Іл. 8. Франсуа Коліньйон (*François Collignon*). Корабель Вакха.
Гравюра за композицією Andrea Sacchi. 1634. Forcella

Іл. 9. Франсуа Коліньйон (*François Collignon*). Галера з німфами і пастухами.
Гравюра за композицією Andrea Sacchi. 1634. Forcella

Іл. 10. Мікеланджело Парцелло (*Michelangelo Particello*). Піротехнічна машина.
Гравюра (за: Анджей Валькович Радзесовський.
Relazione delle feste fatte in Roma per il nascimento..., 1640).
Ягеллонська бібліотека, Краків

*All. Ill. mo et Ecc. mo Sig. re Prone mio Coll. mo
 Ill. Sig. re Giovanni Zamoiscky Conte in Tarnouu Guernatore in Kalus. &c
 Seb. Vouillemont. 1644.*

Іл. 11. Себастьян Волемонт (Sebastian Vouillemont). Гравюра з проекту Джованні Баттіста Маньо (Giovanni Battista Magno) катафалка Цецилії Ренати в костьолі Святого Станіслава у Римі. Фронтальний вид і горизонтальний розріз. 1644. Національна бібліотека, Париж

⁶ Breve et Vera Relazione dell'Acquisto et la Presa della Città et Fortezza di Smolenscho in Moscovia... – In Roma: Appresso Giacomo Mascardi, M.DCXI; La Gran Vittoria di Sigismundo III, re di Polonia, Contro i Turchi nel 1621. – Firenze: Bartolomeo Sermartelli, 1622. Поп.: *Zawadzki K.* Gazety ulotne polskie i Polski dotyczące XVII–XVIII wieku. Bibliografia. – Wrocław, 1977. – T. 1: 1514–1661. – S. 78 (poz. 306), 93 (poz. 357).

⁷ Podróże królewicza Władysława Wazy do krajów Europy Zachodniej w latach 1624–1625 w świetle ówczesnych relacji / Oprac. Adam Przyboś. – Kraków, 1977. – S. 286–306, 324–332.

⁸ *Kaczorowski W.* Stanowisko Stolicy Apostolskiej wobec elekcji królewicza Władysława // *Odrodzenie i Reformacja w Polsce.* – 1984. – T. 29. – S. 156–166.

⁹ Biblioteca Apostolica Vaticana (далі – BAV), Cod. Ottob. Lat. 3339, T. I. k. 2r.

¹⁰ *Janicki S.* Polski kościół i dom św. Stanisława w Rzymie. Ecclesia et Hospitale S. Stanislai E. M. Polonorum de Urbe. – Rzym, 1925. – S. 20.

¹¹ *Parisio [V.]* Relazione della Solenne Entrata Dell'illustriss. & Eccellentiss. Sig. Giorgio Ossoliński Sire d'Ossolin. Conte di Thencin... Ambasciatore Straordinario d'Vbedienza alla Santità di Nostro Signore PP. Urbano VIII... – In Roma: Appresso Francesco Cavalli, 1633 [вид. II: 1634]; Solennità dell'Entrata in Roma e cavalcate Dell'Eccellentissimo Signor Giorgio Ossoliński... Ambasciatore Straordinario d'Vbedienza alla Santità di Nostro Signore PP. Urbano VIII... – In Roma: Appresso Paolo Masotti, 1633. Поп.: *Zawadzki K.* Op. cit. – S. 105 (poz. 400, 404), 112 (poz. 426).

¹² Sławny wjazd do Rzymu laśnie Wielmożnego Pana, IE M. P. Jerzego Ossolińskiego... Z włoskiego na polskie przetłumaczony, de data 3. Decemb. 1633. Поп.: *Zawadzki K.* Op. cit. – S. 105 (poz. 403).

¹³ Gazette de France. – R. 1633. – Nr 116. – S. 505; Nr 119. – S. 513.

¹⁴ *D[aniłowicz] P.* Legatio Georgii Ossolinski a Wladislaw IV ad Urbanum VIII, 1633. Діаріуш відомий у двох копіях: у Бібліотеці Народовій (Bibliotece Narodowej) і Бібліотеці Оссолінських (Bibliotece Ossolińskich).

¹⁵ *Makowski T.* Op. cit., passim. Поп. також: *Ludovico Barone Von Pastor.* Storia dei papi dalla fine del Medio evo. Completa con sussidio dell'Archivio segreto pontificio e di molti altri Archivi. T. XIII: Storia dei Papi nel periodo della Restaurazione Cattolica e della Guerra di trent'anni. Gregorio XV (1621–1623) e Urbano VIII (1623–1644). – Roma, 1961. – S. 719, 720; *Martini A.* Il secolo XVII // Riti, cerimonie, feste e vita di popolo nella Roma dei Papi. – Bologna, 1970. – S. 203; *St. Pasierb J., Janocha M.* Polonica artystyczne w zbiorach watykańskich. – Warszawa, 2002. – S. 82–95.

¹⁶ *Gigli G.* Op. cit. – S. 138–141.

¹⁷ BAV, Cod. Urb. Lat. 1696, k. 85–87r; Cod. Ottob. Lat. 3339, T. I. k. 338, 339, 346–350, 354, 355, 361, 368, 369.

¹⁸ BAV, Cod. Ottob. Lat. 3339, T. III, k. 340.

¹⁹ *Testi F.* Lettere, a cura di Maria Lusia Doglio. – Bari, 1969 – T. II: 1634–1637. – S. 16; *Hammond F.* Music and Spectacle in Baroque Rom. Barberini Pa-

tronage under Urban VIII. – New Haven – London, 1994. – S. 208.

²⁰ BAV, Cod. Ottob. Lat. 3339, T. I, k. 340 rv; Biblioteca Corsiniana (далі – BC), Cod. 1769, k. 3r, 10v, 15v – 16r, 19v, 21v, 23v, 29v – 30r, k. 34v, 51r, 53r, 69r, 110r – 112r.

²¹ BC, Cod. 1769, k. 34v.

²² *Bouchard J. J.* Journal. T. I: Les confessions, voyage de Paris à Rome. Le carnaval à Rome / Red. Emanuele Kanceff. – Torino, 1976. – S. 26; *Murata M.* Operas for the Papal Court, 1631–1668. – Ann Arbor, 1981. – S. 19–23, 221–248, 449; *Hammond F.* More on Music in Casa Barberini // *Studi musicali.* – 1985. – 14. – S. 242, 243; *Angiolillo M.* Lo spettacolo barocco a Roma. – Roma, 1992. – S. 70.

²³ Il S. Alessio. Damma Musicale Dall'Eminentissimo, et Reverendissimo Signore Card. Barberino fatto Rappresentare al Serenissimo Principe Alessandro Carlo di Polonia Dedicato a Sua Eminenza e Posto in Musica da Stefano Landi Romano Musica della Cappella di N. S. E Chierico Benefitiato nelle Basilica di S. Pietro. – In Roma: Appresso Paolo Masotti, MDCXXXIV. B. Czart., sygn. 40098 III.

²⁴ *Mamczarz J.* Polonia e Polacchi nel teatro italiano della prima metà del Seicento // *Barocco fra Italia e Polonia.* A cura di Jan Słaski. – Warszawa, 1977. – S. 393–398; *Fagiolo Dell'arco M., Carandini S.* Op. cit. – S. 164–170; *Angiolillo M.* Op. cit. – S. 70–73; *Hammond F.* Music and Spectacle... – S. 208–224; *Osiecka-Samsonowicz H.* Agostino Locci (1601–1660). Scenograf i architekt na dworze królewskim w Polsce. – Warszawa, 2003. – S. 72–77.

²⁵ *Hammond F.* Music and Spectacle... – S. 210–212; *Mamczarz J.* Op. cit. – S. 395–397.

²⁶ Il S. Alessio... – S. 8–25.

²⁷ У лівій верхній частині гравюри Коліньона, яка представляє сценографію прологу, видно маленьке зображення. Мамчаж (op. cit. – S. 395) вважає, що це портрет самого Александра Кароля Вазі.

²⁸ Il S. Alessio... – S. 155.

²⁹ *Hammond F.* Music and Spectacle... – S. 223.

³⁰ Ibid. – S. 228.

³¹ [*Bentivoglio G.*] Festa fatta in Roma alli 25. di febbraio MDCXXXIV. E data in luce da Vitale Mascardi. – Roma, 1635. Поп. також: *Ademollo A.* Il Carnevale di Roma nei secoli XVII e XVIII. Appunti storici con note e documenti. – Roma, 1883. – S. 23–58; *Forcella V.* Spectacula, ossia, Caroselli, tornei, cavalcate e ingeresi trionfali. Opara illustrata con incisioni tolte da antiche stampe. Con prefazione di Lodovico Corio. – Milano, 1896. – S. 32–100 (У цій книжці містяться літографії, виконані за оригінальними композиціями, вміщеними в повідомленні); *Clementi F.* Il carnevale romano nelle cronache contemporanee dalle origini al secolo XVIII. – Roma, 1899. – S. 445–472; *Pastor, Op. cit.* – S. 720; *Martini A.* Op. cit. – S. 208–210; *Boiteux M.* Formes de la fête. Carnaval annexé: essai de lecture d'une fête romaine // *Annales Economies, Sosiétés. Civilisations.* – Paris, Colin, 1977. – Nr 32. – S. 356–380; *Fagiolo Dell'arco M., Carandini S.* Op. cit. – S. 87–92; T. II: *Testi.* – S. 368–384; *Diez.* Op. cit. – S. 20, 21; Feste e spettacoli nelle piazze romane. Mostra antologica a cura dell'Istituto

Poligrafico e Zecca dello Stato e dell'Assessorato alla Cultura del Comune di Roma. – Roma, 1990. – S. 52, 53; *Angiolillo M.* Op. cit. – S. 14, 15; *Rak M. Piazza Navona*. Trionfi, feste da gioco, feste stellari // La festa a Roma... – S. 188, 189; *Samsonowicz H.* Quintanata czyli „Turniej Saracena”, którego Aleksander Karol Waza nie zobaczył w Rzymie w 1634 roku // Artes atque humaniora. Studia Stanisłao Mossakowski sexagenario dicata. – Warszawa, 1998. – S. 239–245.

³² *Gigli G.* Op. cit. – S. 142, 143.

³³ BC, Cod. 1769, k. 110–112.

³⁴ *Testi F.* Op. cit. – S. 16, 28, 32, 53.

³⁵ *Hammond F.* Music and Spectacle... – S. 214.

³⁶ *Rak M.* Op. cit. – S. 187.

³⁷ [*Bentivoglio G.*] Festa fatta in Roma... – S. 130.

³⁸ *Radziwiłł A.* S. Pamiętnik o dziejach w Polsce. – T. 1: 1632–1636 / Переклад і опрац. Adam Przyboś i Roman Zelewski. – Warszawa, 1980. – S. 400.

³⁹ [*Parisio V.*] Vera Relatione delle Due Gran Vittorie Riportate in diuersi tempi, e luoghi Dal Serenissimo, Potentissimo, e Gloriosissimo Vladislao IIII, Re di Polonia... – In Roma: Appresso Lodovico Grignani, MDCXXXIV. Поп. також: *Zawadzki K.* Op. cit. – S. 113 (poz. 428).

⁴⁰ [*Walkowicz Radziesowski A.*] **Relazione delle Feste Fatte in Roma Per il Nascimento del Serenissimo Principe Sigismondo Casimiro, Figlio del Serenissimo, & Invittissimo Vladislao Quarto, Rè di Polonia, Suetia, &c. Alli 18. di Giugno 1640.** Dal Signor Pietro Ciswicki Scolastico de Poznania, e Secretario della Maesta di Polonia... – In Roma: Nella Stamparia di Lodovico Grignani, M. DC. XXXX, k. 2r; [*Walkowicz Radziesowski A.*] **Relacja Tryumfu Rzymskiego z Narodzenia Najjaśniejszego Królewicza Zygmunta Kazimierza, syna Najjaśniejszego i Niezwycięzonego Władysława IV. Polskiego i Szwedzkiego Króla. 18 Dnia Czerwca Roku 1640 Odprawowanego Przez Jego Mość X. Piotra Ciswickiego Scholastyka Poznańskiego...** W Rzymie drukowana a potem z włoskiego na polskie przetłumaczona... 1640, k. 2r. Поп.: *Zawadzki K.* Op. cit. – S. 119 (poz 450, 451).

⁴¹ BC, Cod. 1732, T. 1. k. 143v; BAV, Cod. Ottob. Lat 3342, T. 2, k. 250v.

⁴² *Gigli G.* Op. cit. – S. 192.

⁴³ Поп. примітку 40.

⁴⁴ *Piawski K.* Czartoryski Kazimierz Florian // Polski Słownik Biograficzny. – Kraków, 1938. – T. IV. – S. 281–282.

⁴⁵ BC, Cod. 1732, T. 1. k. 143v; BAV, Cod. Ottob. Lat 3342, T. 2, k. 250v.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ *Hübner-Wojciechowska J.* Technika w służbie widowisk barokowych // Sztuka a technika: materiały sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki. Szczecin, listopad 1987 / Red. Monika Bielska-Lach. – Warszawa, 1991. – S. 138–143; Matitti, op. cit. – S. 82, 83.

⁴⁸ *Nowacki J.* Ciświcki Piotr // Polski Słownik Biograficzny. – Kraków, 1938. – T. IV. – S. 87, 88.

⁴⁹ Поп. примітку 40.

⁵⁰ *Niesiecki K.* Herbarz Polski. – Lipsk, 1841. – T.VIII. – S. 39; *Chrzanowski T., Kornecki M.* Polskie pomniki w świątyniach Rzymu. Monumenta Poloniae in Italia. – Warszawa, 1994. – S. 101.

⁵¹ *Radziesowski A.* Relacja Tryumfu Rzymskiego..., k. 2v–3v.

⁵² Ibid., k. 3v – 4v.

⁵³ [*Gerardi A.*] Relazione della vittoria ottenuta dal Serenissimo Wladislao Quarto Re di Polonia, e Svetia, &c. Sotto il comando di Stanisłao Koniecpolski Castellano di Cracovia... contro i Tartari li 30 gennaio 1644. – In Roma: Per Lodovico Grignani, 1644. Поп.: *Zawadzki K.* Op. cit. – S. 122 (poz. 462).

⁵⁴ BC, Cod. 1742, k. 133r.

⁵⁵ Ibid., k. 115r.

⁵⁶ Ibid., k. 128r, k. 130v, k. 134v; BAV, Cod. Ottob. Lat 3348, T. 2, k. 225 r.; BC, Cod. 1742, k. 172r.

⁵⁷ [*Gerardi A.*] Relatione del Solenne Funerale e Catafalco Fatto in Roma nella chiesa di S. Stanisłao della Nazione Polacca Alla Maestà della defonta Regina di Polonia Cecilia Renata Austriaca Dell'illustriss et Excellentiss. Sig Conte Giovanni in Tarnow De Zamoście Zamojski Gouvernatore in Calus, & c. – In Roma: Per Lodovico Grignani (1644), M.D.C. XLIV. Поп.: *Zawadzki K.* Op. cit. – S. 122 (poz. 461); *Zawadzki K.* Gazety ulotne polskie i Polski dotyczące XVII–XVIII wieku. Bibliografia. – Wrocław, 1984. – T. 2: 1162–1728;. – S. 173 (poz. 1612).

⁵⁸ Relatione del Solenne Funerale e Catafalco..., k. 5.

⁵⁹ *Fagiolo Dell'Arco M., Carandini S.* Op. cit. – T. I: Catalogo. – S. 128.

⁶⁰ Relatione del Solenne Funerale e Catafalco..., k. 6.

⁶¹ Ibid., k. 7.

⁶² Ibid., k. 5–11.

⁶³ [*Menestrier C. F.*] Des Décorations Funèbres ou on il est amplement traie des Tentures, des Lumières, des Mausolées, Catafalques, Inscriptions et autres Ornaments funèbres... Par le P. Claude François Ménéstrier, de la Compagnie de Jesus. A Paris M. DC. LXXXIII. – S. 47. Поп. також: *Chrościcki J. A.* Pompa funebris. Z dziejów kultury staropolskiej. – Warszawa. – 1974. – S. 255 (przyp. 99); *Fagiolo Dell'Arco M., Carandini S.* Op. cit. – T. I: Catalogo. – S. 128.

⁶⁴ Ibid.; Relatione del Solenne Funerale e Catafalco..., k. 11–13.

⁶⁵ Ibid., k. 14.

⁶⁶ *Bertolotti A.* Artisti modenesi, parmensi e della Lunigiana in Roma nei secolo XV, XVI e XVII. Ricerche e studi negli archivi romani di Antonio Bertolotti. – Modena, 1882. – S. 91–93; Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur gegenwart Bergündet von Ulrich Thieme und Felix Becker. – Leipzig, 1930. – T. 24. – S. 22; *Lavin M.* Seventeenth-Century Barberini Documents and Inventories of Art. – New York, 1975. – S. 23

⁶⁷ *Zeri F.* La Galleria Spada. – Firenze, 1954. – S. 10, 12.

⁶⁸ *Fagiolo Dell'arco M., Carandini S.* Op. cit. – T. I: Catalogo. – S. 123, 131–132; T. II: Testi. – S. 377.

⁶⁹ Descrizione Delle feste fatte in Roma per la Nascita del Delfino Hora Ludoviko XIV. Re di Francia... – In Roma: Nella Stamperia di Lodovico Grignani, M.D.C.LXXXIII, k. XXXI–XXXVI.

⁷⁰ *Kowalczyk J., Roszkowska W.* Teatr Jana Zamoyskiego Sobiepana // Pamiętnik Teatralny. – 1964. – R. 13. – Z. 3. – S. 256; *Kowalczyk J.* Dwór artystyczny Jana Zamoyskiego Sobiepana // Sarmatia artistica.

Księga pamiątkowa ku czci Profesora Władysława Tomkiewicza. – Warszawa, 1968. – S. 122; idem., Le avventure teatri di Jan Zamoyski Sobiepan in Italia //

Vita teatrale in Italia e Polonia fra Seciento e settecento. A cura di Michał Brystiger, Jerzy Kowalczyk e Jacek Lipiński. – Warszawa, 1984. – S. 45.

SUMMARY

During the reign of Vladislaus IV (1632–1648) a number of important ceremonies related to the King's political and military successes took place in Rome; moreover, ceremonies were held to honour members of his closest family. The majority of those ceremonies have not so far been analysed in the literature on the subject. However, iconographic materials and relatively rich archival records have been preserved and they allow us to recreate their scenarios. Apart from the information contained in Giacinto Gigli's diary written in 1608–1670, exceptionally valuable information is provided by the hand-written *Avvisi di Roma* and the so-called loose *avvisi a stampa*.

The article discusses ceremonies held to honour the crowning of the King in December 1632, the entry to Rome (November 1633) of by Jerzy Ossoliński, obedience envoy to

Pope Urban VIII, as well as events held by the papal nepotists to honour the monarch's brother Alexander Charles Vasa staying in Rome at the beginning of the following year (musical drama *Il Sant'Alessio* and the *Giostra del Saracino* tournament prepared by, among others, Francesco Guitti, of which rich iconographic material has been preserved). Recreated have also been shows celebrating the birth of Vladislaus IV's son Sigismund Casimir Vasa in June 1640, as well as the religious service held at the church of the Polish nation of St. Stanislaus to honour Polish military success: capturing Smolensk (May 1634) and victory of Ochmatov (May 1644). Much interest was also paid to the artistic setting of the ceremonial obsequies held at the Polish church in June 1644 after the death of Queen Cecile Renata designed by Giovanni Battista Magno.